

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 57

Том 2

Ужгород-2019

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін
(Постанова Президії ВАК України № 205/5 від 08 червня 2005 р.;
проведено перереєстрацію видання, Постанова Президії ВАК України № 105/3 від 08 липня 2009 р.;
проведено повторну перереєстрацію видання,
Наказ МОН України № 793 від 04 липня 2014 р. (додаток № 8).*

*Науковий вісник включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Бисага Ю.М. – д.ю.н., професор
Заст. гол. редактора: Белов Д.М. – д.ю.н., професор
Відповідальний секретар: Рогач О.Я. – д.ю.н., професор
Члени редколегії: Бедь В.В. – д.ю.н., професор
Бисага Ю.Ю. – к.ю.н., доцент
Білаш О.В. – доктор теології, к.ю.н., доцент
Бобровник С.В. – д.ю.н., професор
Булеца С.Б. – д.ю.н., доцент
Віхляєв М.Ю. – д.ю.н., доцент
Гайнішова Едіта – доктор права, доктор філософії (Словацька Республіка)
Гарагонич О.В. – к.ю.н., доцент
Головко К.В. – к.ю.н., доцент
Гомонай В.В. – к.ю.н., доцент
Греца Я.В. – к.ю.н., доцент
Громовчук М.В. – к.ю.н., доцент
Дела Мирослав – д.ю.н. (Республіка Польща)
Дзера О.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України
Дрозд О.Ю. – д.ю.н., доцент
Жежихова Мартина – к.ю.н., доцент (Словацька Республіка)
Ковач Юліус – д.ю.н., професор (Словацька Республіка)
Колодій А.М. – д.ю.н., професор
Лазур Я.В. – д.ю.н., професор
Легеза Ю.О. – д.ю.н., доцент
Лемак В.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України
Ленгер Я.І. – к.ю.н., доцент
Марцеляк О.В. – д.ю.н., професор
Мраз Станіслав – д.ю.н., професор (Словацька Республіка)
Палінчак М.М. – д.п.н., професор
Петришин О.В. – д.ю.н., професор, академік Національної академії правових наук України
Рогач Іван – к.ю.н., доцент (Словацька Республіка)
Семерак О.С. – к.ю.н., професор
Севрюков О.П. – д.ю.н., професор (Російська Федерація)
Сідак М.В. – д.ю.н., професор
Скрипнюк О.В. – д.ю.н., професор, академік Національної академії правових наук України
Станіш Пьотр – доктор права, професор (м. Люблін, Республіка Польща)
Ступник Я.В. – к.ю.н., доцент
Фазикош В.Г. – к.ю.н., професор
Чечерський В.І. – к.ю.н., доцент
Ярема В.І. – д.е.н., професор

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 30.08.2019 року.**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21500-11300Р,
видане Державною реєстраційною службою України 24.11.2014 р.

Офіційний сайт видання: www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua

Лоскутов Т.О. ПРОБЛЕМИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ.....	97
Максименко Н.В. ОСКАРЖЕННЯ ПІДОЗРИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	102
Маринів В.І. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	108
Страшок А.А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	112
Цюприк І.В. ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ МАЙНОВОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВЧИНЕНИМ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ.....	118
Чечіль Ю.О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	123

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Ельмагаріз Емад. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЙОРДАНІЇ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ).....	129
Мельник О.В. ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ.....	133

РОЗДІЛ 11

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Алексєєв С.О. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ СУДОЧИНСТВО В ГОСПОДАРСЬКИХ СУДАХ УКРАЇНИ.....	137
Магеррамов Фуад Микаил оглы. ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ.....	146
Переш І.Є., Зан М.І., Когут М.Г., Яцко Н.П. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА В УГОРЩИНІ ТА РУМУНІЇ.....	153
Пономаренко М.М. ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ ООН З ПРАВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	159
Санченко А.Є. СТАЛИЙ РОЗВИТОК І НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ: ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ В ІНТЕРЕСАХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	163

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА В УГОРЩИНІ ТА РУМУНІЇ

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY OF LAW IN HUNGARY AND ROMANIA

Переш І.Є.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету*

Зан М.І.,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету*

Когут М.Г.,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету*

Яцко Н.П.,

*магістр права
Ужгородського національного університету*

Соціологія права досліджує реальні соціальні наслідки дії права, вплив соціальних явищ на матеріальні і процесуальні аспекти права. Основні наукові розробки вітчизняних вчених стосуються дослідження актуальних питань розвитку західноєвропейської та американської соціологічної юриспруденції. Проте, простежується майже цілкова відсутність комплексних праць, присвячених аналізу теоретико-історичних аспектів становлення соціології права в окремих державах Центрально-Східної Європи. Зважаючи на вплив угорських та румунських науковців на розвиток соціології права, значну кількість їх наукових розробок, варто зосередити увагу на дослідженні актуальних питань виникнення та функціонування соціологічної школи права Угорщини та Румунії, вкладу їх науковців у розвиток європейської соціологічної юриспруденції.

Аналізуючи характерні особливості розвитку соціологічної юриспруденції в Угорщині та Румунії, варто зауважити, що на етапі свого становлення соціологія права була частиною загальної соціології. Її корені можна простежити у працях соціологів та юристів другої половини XIX століття. Зокрема, взаємовідносини між суспільством і правом були соціологічно досліджені в основоположних роботах Агоста Пулскі, Дюлі Піклера, Дімітріє Густі, Євгена Ерліха та інших. Праці вказаних класиків стали основою для соціологічної юриспруденції Угорщини та Румунії, а ряд їх наукових теорій використовуються в західноєвропейській та американській соціолого-правовій думці.

Завдяки інтелектуальним зусиллям угорських та румунських вчених була обґрунтована необхідність відокремлення соціології права в самостійну науку із специфічними методами та підходами до вивчення конкретних правових явищ. Кількість, якість і різноманітність наукових досліджень та підходів у межах соціології права відображають її науковий і інституційний розвиток як окремої правової дисципліни. Всі вони об'єднані спільною епістемологією, яка розглядає право як соціальну конструкцію і стверджує, що право і його прояви слід вивчати емпірично, виходячи за межі позитивістських традицій.

Ключові слова: соціологія права, угорська школа соціології права, румунська школа соціології права, Центрально-Східна Європа, Агост Пулскі, Дюла Піклер, Дімітріє Густі, Євген Ерліх.

Sociology of law explores the real social consequences of the law, the influence of social phenomena on the material and procedural aspects of law. The main scientific developments of domestic scientists relate to the study of topical issues of the development of Western European and American sociological jurisprudence. However, almost complete absence of complex works on the analysis of theoretical and historical aspects of the formation of sociology of law in certain states of Central and Eastern Europe is traced. Considering the influence of Hungarian and Romanian scholars on the development of sociology of law, a significant number of their scientific developments, one should focus on the study of the topical issues of the emergence and functioning of the sociological school of law in Hungary and Romania and the contribution of their scholars to the development of European sociological jurisprudence.

Analyzing the characteristic features of the development of sociological jurisprudence in Hungary and Romania, it is worth noting that at the stage of its formation sociology of law was part of the general sociology. Its roots can be traced back to the writings of sociologists and lawyers of the second half of the nineteenth century. In particular, the relationship between society and law was sociologically researched in the fundamental works of Aghosta Pulsky, Dyuli Pickle, Dimitrij Gusty, Yevhen Ehrlich, etc. The works of these classics became the basis for the sociological jurisprudence of Hungary and Romania, and a number of their scientific theories are used in Western European and American sociological and legal thought.

Thanks to the intellectual efforts of Hungarian and Romanian scholars, the necessity of separating sociology of law into independent science with specific methods and approaches to the study of specific legal phenomena was substantiated. The quantity, quality and diversity of scientific research and approaches within the sociology of law reflect its scientific and institutional development as a separate legal discipline. All of them are united by a common epistemology,

which considers the right as a social construct, and argues that the law and its manifestations should be studied empirically, going beyond the limits of positivist traditions.

Key words: sociology of law, Hungarian School of Sociology of Law, Romanian School of Sociology of Law, Central and Eastern Europe, Agost Pulsky, Dyula Pickle, Dimitrij Gusti, Eugene Ehrlich.

Протягом останніх десятиліть в Україні спостерігається відродження інтересу до вивчення проблем соціології права – наукового підходу, який досліджує реальні соціальні наслідки дії права, вплив соціальних явищ на матеріальні і процесуальні аспекти права. Основні наукові розробки вітчизняних вчених стосуються дослідження актуальних питань розвитку західноєвропейської та американської соціологічної юриспруденції. Проте, простежується майже цілковита відсутність комплексних праць, присвячених аналізу теоретико-історичних аспектів становлення соціології права в окремих державах Центрально-Східної Європи. Зважаючи на вплив угорських та румунських науковців на розвиток соціології права, значну кількість їх наукових розробок, варто зосередити увагу на проведенні комплексного дослідження актуальних питань виникнення та функціонування соціологічної школи права Угорщини та Румунії, вкладу їх науковців у розвиток європейської соціологічної юриспруденції.

Угорщина. Угорська соціолого-правова ідеологія завжди характеризувалася вагомим політичним елементом, впливом позитивізму західної соціології та історичністю юридичного мислення. Це пояснюється тим фактом, що довгий час правова та соціологічна наука Угорщини розвивалася в умовах аграрної напівколонії Австро-Угорської монархії, по суті будучи переважно селянською країною без значного прошарку буржуазії. Тому перші соціолого-правові дослідження були забарвлені політично-негативною відповіддю на дискримінацію національних меншин, що проживали на території величезної монархії.

Засновником соціологічної юриспруденції Угорщини прийнято вважати видатного філософа-правника, професора Будапештського університету **Агошта Пулскі** (1846-1901). Саме він у другій половині XIX ст. запровадив перші соціологічні елементи в правознавство. Вчений вважав, що закон виник внаслідок необхідності вирішення соціальних проблем та забезпечення стабільності соціального прогресу. Проблеми суспільства та держави повинні вирішуватися поступово та поетапно, з метою мінімізації негативних наслідків швидких соціально-політичних змін. Проте його концепція «поступового суспільного розвитку» була негативно сприйнята угорською буржуазією, яка бажала негайних змін політико-правового устрою.

Концепцію започатковану Агоштом Пулскі продовжив у свої творах **Дюла Піклер** (1864-1937). У працях вченого прослідковувався значний вплив спенсерських позицій філософії права. Він вбачав ідею свободи закону у сфері приватного права, де норми права повинні визначати пріоритети та служити соціальному прогресу. Піклер вперше в Угорщині здійснив спробу обґрунтування необхідності виокремлення соціології права як нового наукового напрямку.

Актуальними положеннями психологізації вчень про державу і право пронизані праці професора університету м. Коложварі і юридичної академії Нодьвароді **Бодога Шомло** (1873-1920). Вчений приділяв значну увагу не тільки впливу історичного розвитку на формування закону, але й психологічним властивостям індивіда і суспільства та їх впливу на право.

На основі робіт вищенаведених вчених фактично й формувалася угорська школа соціології права. Їх погляди і розуміння права з точки зору соціології, проникли в твори багатьох наступників соціологічної юриспруденції.

Міжвоєнний період характеризувався ґрунтовними соціолого-правовими дослідженнями так званого «народного права або правових народних звичаїв». Відбуваються спроби теоретичного відокремлення «живого права» від права позитивного. «Живе право» регулюється правовими традиціями суспільства, а право закладене в «книжках» та його результати зовнішньо нав'язані суспільству волею законодавця. Таким чином, «живе право» трактувалося як народне право або звичаєве право, а позитивне письмове право тлумачилося як примусове.

Найкращі результати досліджень «живого права» були досягнуті там, де подвійний аспект дослідження (етнографія та правова історія) були об'єднані. Таку позицію відстоював **Барна Хорват** (1859-1938). Він зазначав необхідність розгляду права у дуалістичному функціональному зв'язку природи та норми (природного права і позитивного права). Закон є інституціолізованою структурою суспільства. На його думку соціологія права – це не пізнання, а метод мислення.

У 1950-60-х роках, з початком будівництва соціалістичного суспільства спостерігається зародження соціалістичного нормативізму та заполітизованого підходу до розуміння соціології права [1, с. 45]. Такий підхід вперше був застосований у дослідженнях **Іштвана Дьорффі**, наукова позиція якого зводилася до наступних положень: правовий порядок – це система законів, що регулює життя людей і є діючим угорським народним правом. Законотворчість має спиратися на «живе право», що діє у суспільстві.

Розвиток соціалістичного суспільства вимагав все більшого рівня централізації та чіткого регулювання законом. Це призвело до формування подвійного змісту соціалістичного нормативізму в працях угорських вчених. Право й правова норма розглядалися як соціальні явища, з іншого боку – вводився елемент нормативного міркування (нормативізму, позитивізму) в саму концепцію соціології права. Виходячи з висновків, що були запропоновані вченими, природнім наслідком соціальної ситуації, яка створює соціалістичний нормативізм, є нормативний характер закону, що сформований внаслідок політичної трансформації суспільства. Реалізація

положень нормативного соціалізму не може бути поставлена під сумнів, а засоби правового регулювання є вірними та домінуючими [2, с. 48].

На початку 1960-х років з'являються правові соціологічні дослідження, спрямовані на вивчення соціального контексту закону. Їх пов'язують із діяльністю **Іштвана Бібо** (1911-1979). Його науковий інтерес полягав у дослідженні питань знання закону суспільством, участі народних засідателів у процесі прийняття судових рішень, оцінці якості правових знань суспільством тощо. На підставі власних досліджень Іштван Бібо сформулював положення щодо ролі закону в процесі модернізації держави [3, с. 79].

Починаючи з кінця 1970-х років у соціологічній юриспруденції Угорщини спостерігається протистояння між нав'язаною радянською правовою ідеологією та західною правовою думкою. Це вплинуло на розвиток теорії та соціології права в Угорщині, сприяло виникненню нових наукових підходів, зокрема соціолого-правового напрямку **Кульмана Кульчара** (1928-2010) та юридичної філософії **Вілмоса Пешки** (1929-2006).

Соціолого-правовий напрям полягав у розкритті з марксистських позицій змісту соціології права як наукового напрямку правознавства, аналізі його методологічної основи, структури, дослідженні взаємодії соціології права з суміжними галузями наукового знання, співвідношенні її теоретичної і емпіричної частин, аналізі зв'язку соціології права з практикою соціалістичного будівництва. Згодом Кульман Кульчар намагався розкрити питання гармонізації марксизму з правовою соціологією Західної Європи та США.

Юридична філософія Вілмоса Пешки передбачала застосування в якості критерія суджень про право саме осмислення реальності, в якій дане право існує і розвивається. Це необхідно для того, щоб віднайти «рівень оптимального регулювання». Глибина такого рівня є необхідною умовою процесу застосування права і сприятиме розвитку суспільних відносин.

Професор Пешка був марксистом, проте не підтримував комуністичні ідеї, а в своїх ранніх роботах навіть виступав із критикою соціалістичного нормативізму. Його юридична філософія ґрунтувалася на переосмисленні марксистських позицій на їх стику з тогочасною західною (переважно Німецькою) правовою думкою [4]. На думку вченого, марксизм був більше орієнтованим для західного суспільства, аніж для соціалістичного.

У своїй праці під назвою «Фундаментальні проблеми сучасної юридичної філософії» (1972), він протиставляв угорське законодавство з сучасним західноєвропейським правом. У цій роботі він сформулював ідею про те, що цінність і нікчемність права визначаються його вкладом у розвиток і реалізацію людини.

Новаторством Вілмоса Пешки у тогочасній угорській правовій науці було й те, що він виступав за визнання законотворчої функції судової влади. Вчений стверджував, що Верховний суд своїми авторитетними постановами, прийнятими при тлумаченні законів і нормативних актів, фактично створює закон.

Після нав'язливої правової політики радянської влади нові підходи були сприйняті як «ковток чистого повітря», що дав поштовх до зростання кількості досліджень у соціолого-правовій сфері, збагачення юридичної думки, розвитку ідентичної угорської соціології права. Запропонована Кульчаром інституціоналізація правової соціології в Угорщині була відображена згодом у наукових доробках вчених сусідніх країн (Румунія, Болгарія, Молдова) [5].

На сучасному етапі позиція соціології права в Угорщині зміцніла. Її вплив на розвиток юриспруденції можна прослідкувати в працях **Чабо Варги**. Найвідомішою його працею є «Загадка права і правового мислення». Виходячи із напрацювань своїх попередників, Чабо Варга зазначав, що за обмежених умов комуністичної диктатури і, незважаючи на ідеологічну спрямованість, угорська соціолого-правова наука у другій половині ХХ ст. успішно пройшла перетворення принаймні в чотирьох взаємопов'язаних напрямках правової теорії:

1) початковий нормативний підхід до правової теорії змінився, а соціальний погляд на право став домінуючим. Це дало змогу угорським науковцям користуватись не лише «вузьким» розумінням права, але й аналізувати його сутність через різні фактори, що впливають на його формування;

2) введення в наукову практику історико-порівняльного методу, що зробило його загальноприйнятим у науковому світі, відкрило нові можливості для проведення досліджень. При вивченні суб'єктного права все частіше застосовуються соціологічні підходи та методи дослідження;

3) право почало вивчатись не лише як статичний елемент, а й як динамічна складова. Почали вивчатись дія права на практиці, аналіз взаємодії права з іншими соціальними регуляторами, реакція суспільства на право тощо.

4) як загальний ефект від зазначених змін, через еволюцію теорії права і модернізацію соціології права, у науковців з'явилася можливість адекватно відповідати на потреби суспільства у разі соціальних перетворень [6].

Таким чином історичний розвиток угорської соціології права характеризувався довгим переходом від політично забарвленої науки до соціолого-правового розуміння права.

Румунія. Характерною ознакою румунської школи соціології права було те, що на початковому етапі свого становлення вона розвивалася в рамках загальної соціології і не виділялася в окремий напрям. Історія її зародження припадає на другу половину ХІХ століття, коли під впливом прогресивної громадської думки Заходу та революційних перетворень 1848 р. з'являються перші роботи румунських вчених, які переважно були присвячені соціально-політичному устрою держави.

Одним із засновників румунської соціології, та соціологічної школи права був **Дімітріє Густі** (1880-1955), засновник «Бухарестської соціологічної школи», завідувач кафедри соціології, етики та політики філософсько-літературного факультету Універ-

ситету Бухареста (з 1920), Румунського соціального інституту (1921-1948).

У буржуазній Румунії Густі проявив себе як вчений-демократ, реформатор, прихильник соціального прогресу. Він мріяв усунути вади сучасного йому ладу через діяльність соціологів, сподівався, що результатами соціологічних досліджень і рекомендаціями вчених скористаються законодавчі та адміністративні органи буржуазної Румунії [7].

У своїх дослідженнях Густі та інші представники школи вважали за необхідне використовувати проблематику, методи і техніку різних напрямків соціології: географічної соціології, психологічної соціології, історичної соціології, юридичної соціології та інших.

Густі працював у багатьох напрямках юридичної соціології, виокремлюючи соціологію конституційного права, міжнародного публічного права, цивільного права, соціологію законодавства і так далі.

У соціології права провідне місце належить проблемі соціального характеру права, його відносинам із глобальною соціальною системою. «Соціальний характер закону, – згадує Дімітріє Густі, – впливає з його історичного розвитку. Він змінюється разом із суспільством, у нього немає безпрецедентної еволюції». Тому вчений розглядає право як «сукупність правил поведінки, нав'язаних суспільством і санкціонованих суспільною силою». Науку про право він вважав соціальною наукою. Правові явища – це соціальні явища, які народжені в суспільстві, і поза суспільством вони не приносять користі.

Теоретичні погляди Густі знаходять продовження в його ідеологічних принципах, у концепції взаємодії теорії і практики. Вказуючи на їх тісний зв'язок, він намагається виробити «теорію практики», яка б оптимально враховувала «ставлення і співвідношення між реальністю і знанням, знанням і волею, теорією і практикою, ідеєю і ідеалом», і тим самим допомагала перебудові сьогодення і творення майбутнього. «Основним інструментом повинна виступити соціальна реформа, яка повинна включати зміну економічних умов, перетворення політичного режиму (соціалізація політичної влади) і встановлення нового права (соціалізація права). Ці елементи повинні опиратися на науку і стати зародками соціальної реформи» [8, с. 84].

Оцінюючи наукову спадщину Дімітріє Густі і його роль для сучасної соціології та соціології права Румунії, необхідно перш за все відзначити сам факт систематичного збору і публікації ним величезних масивів емпіричного матеріалу. Ця інформація є важливим документальним джерелом соціологічного пізнання суспільних процесів не тільки в період між двома світовими війнами, а й в наступні роки, оскільки вона дозволяє проводити порівняльні дослідження, що мають велике теоретичне і практичне значення.

Визначний вплив на становлення та розвиток румунської школи соціології права здійснив всесвітньо відомий науковець-юрист, вчений, педагог **Євген Ерліх** (1862-1922). Він народився і працював в Чер-

нівцях, де спочатку очолював юридичний факультет, а згодом став ректором університету Франца Йосифа. Проте після захоплення Румунією Північної Буковини, Є. Ерліх наприкінці 1921 року переїхав до Бухареста і продовжив працювати вже там.

З його іменем пов'язують виникнення соціології права як нової дисципліни, заснування теорії «живого права» та школи «вільного права».

Найважливіші соціолого-правові концепції вченого відображені у його праці «Основи соціології права» (1913) [9]. Ерліх вважав, що для розкриття сутності права необхідний не тільки історичний, але й соціологічний аспекти. Потрібно вивчати не тільки тексти законів (позитивістська теорія права), але й звичаєве право, судову практику, керуватися нормами фактичних життєвих відносин, застосовувати свободу розсуду при застосуванні правових норм (вільне право).

«Правові установи ґрунтуються не тільки на правових нормах. Мораль, релігія, звичаї, пристойність, а також добрий тон і мода регулюють не тільки позаправові відносини, вони на кожному кроці проникають і в галузь права... Лише взаємодія суспільних норм всіх видів дає нам повну картину суспільного механізму» [10, с. 110].

Варто також згадати, що на запрошення румунського вченого, професора Іорґа, Ерліх викладав свої лекції в Інститут Східної Європи, де згодом було створено Товариство дослідження «живого права».

Розвиток соціологічної науки після Другої світової війни проходив суперечливо. До 1949 року ще тривала традиція проведення соціологічних досліджень заснованих Густі, однак після 1950 року ця традиція була перервана. Основна увага стала приділятися теоретичному осмисленню найважливіших соціальних процесів з позиції діалектико-матеріалістичного підходу.

Незважаючи на жорсткий ідеологічний пресинг після Другої світової війни в Румунії було опубліковано більше 5000 соціологічних робіт. У праці Штефана Костя, Марії Ларіонеску, Іона Унгуряну «Сучасна румунська соціологія» (Бухарест, 1983) дано детальний аналіз румунської соціологічної джерельної бази.

У 70-ті роки соціологія офіційно визнається суспільною наукою, здатною відігравати важливу роль в осмисленні сутності та напрямків соціального розвитку і процесів. Йшла інституційна реорганізація соціологічної освіти, створювалися структури для проведення соціологічних досліджень.

У цьому контексті варто згадати видатного професора **Ніколає Попа**, який вперше представив курс із соціології права в аналітичній програмі юридичного факультету Бухарестського університету [11].

Після інституалізації соціології права як окремого наукового напрямку та навчальної дисципліни розпочалися фундаментальні наукові розробки та дослідження щодо її поняття та предмету.

Так на думку **Траяна Херсені** (1907-1980) правова соціологія має справу з тим, як розробляються закони, які критерії враховуються при їх прийнятті,

які соціальні наслідки несе закон, та які покарання санкціонуються за його невиконання [12, с. 44]. Він підкреслював важливість кримінальної соціології, яку він ще називав соціологією злочинності.

Мірон Костянтинеску вважає, що юридична соціологія досліджує соціальну обумовленість права, правові доктрини та вплив права на суспільство [13, с. 102].

Професор **Валеріус М. Чука** визначає соціологію права як «вираз соціально-правової думки», що заснований на складних правових нормативних явищах у середовищі еволюції правових та соціальних реалій. Автор вважає, що «соціологія права прагнула, певною мірою, виявити і описати можливі і передбачувані позитивні моменти структурування, деструктуризації, реструктуризації та руйнування джерел і еволюційних факторів права» [14, с. 39].

Артур Міхайла, який викладає соціологію права на юридичному факультеті університету «Бабеш-Болай» у Клуж-Напоці зауважує, що об'єктом правової соціології є реальність, на яку направлено соціологічне знання, досліджуваний нею сектор суспільного буття. Правові явища породжують широкий спектр соціальних реакцій. Правові норми впливають на наше життя від народження до смерті. Сімейне життя, робочі відносини, економічні відносини, соціальна поведінка, принаймні, частково обмежені законом для досягнення кращої соціальної гармонії або загального блага [15, с. 47].

Соціолог **Ден Банчу** разом з **Соріном М. Редулеску**, **Іоном Войко** та іншими співробітниками Центру соціологічних досліджень Університету Бухареста вважають, що соціологія права – це галузь соціології, яка вивчає соціальну обумовленість та соціальну ефективність правових норм, інститутів і систем, взаємодію між законом і суспільством, специфіку нормативного порядку по відношенню до інших соціальних порядків, роль та соціальні функції права (перш за все, функції примусу, контролю і соціальних обмежень), реалізацію соціальної справедливості, законності, а також соціальний захист прав окремих осіб, груп і соціальних інститутів.

Соціологія права все більше інтегрується в систему правових наук. Вона знаходить, вимірює, оцінює, прогнозує, але не встановлює обов'язкових напрямів для дій. Соціологія права може запропонувати шляхи вдосконалення законодавства, політичного лідерства, може виконати цінну консультативну функцію для різних етапів прийняття соціальних рішень. З точки зору соціології право повинно вивчатися шляхом звернення до соціального контексту, який його визначає, до соціальних груп, в яких воно розробляється, приймається і застосовується [16, с. 3].

Юридичні науки повинні враховувати в своїх теоретичних узагальненнях висновки, зроблені соціологією права, результати, отримані нею при конкретному дослідженні правового феномена. Соціологія права, в свою чергу, повинна засновувати свій збір та інтерпретацію фактичного матеріалу на теоретичних передумовах і фундаментальних правових

концепціях, сформульованих в юридичних науках» – вважає **Іон Вледуг** [17, с. 22–23].

Видатний румунський соціолог **Андрій Стен** зауважує, що соціологія права має подвійну мету: пізнавальну (вона спрямована на пізнання правового феномена у всій його повноті і в його взаємозалежності з глобальною соціальною системою та іншими соціальними підсистемами, а також на перспективу його еволюції) і практичну (вона може слугувати інструментом дії, що виконує функцію соціальної інженерії)» [18, с. 104].

На думку вчених університету «Спіру Харет» – найбільшого приватного університету в Румунії, правова соціологія – це соціальна наука, «метою якої є розшифровка соціальних механізмів права, як минулого, так і сьогодення, ... інтерпретація соціальних явищ і їх типологія» [19, с. 11].

Наприкінці варто звернутися до румунського словника соціології, де під соціологією права розуміють науку, спрямовану на вивчення взаємовідносин, встановлених між соціальними структурами і правовою системою, оцінку ролі законодавства як важливого чинника соціальної стабільності та соціальних змін.

Метою соціології права є: а) дослідження місця правової норми у системі соціальних норм; б) аналіз механізмів законотворчості; в) визначення місця правових норм у структурі різних типів соціальної поведінки; г) вивчення взаємозв'язків і відмінностей між звичаєм і законодавством д) характеристика професійних соціальних груп.

Вважається, що правова соціологія повинна зацікавити чотири основні галузі соціальної реальності права: генезис права, структуру права, динаміку права та функціональність права. Соціологія права робить акцент на соціальну детермінацію права, його соціальні функції, вплив правових явищ на світову соціальну систему, внесок у підтримання стабільності і рівноваги соціальної системи, її еволюцію і зміну.

Аналізуючи характерні особливості розвитку соціологічної юриспруденції в Угорщині та Румунії, варто зауважити, що на етапі свого становлення соціологія права була частиною загальної соціології. Її корені можна простежити у працях соціологів та юристів другої половини XIX століття. Зокрема, взаємовідносини між суспільством і правом були соціологічно досліджені в основоположних роботах Агошта Пулскі, Дюлі Піклера, Дімітріє Густі, Євгена Ерліха та інших. Праці вказаних класиків стали основою для соціологічної юриспруденції Угорщини та Румунії, а ряд їх наукових теорій використовуються в західноєвропейській та американській соціолого-правовій думці.

Завдяки інтелектуальним зусиллям угорських та румунських вчених була обґрунтована необхідність відокремлення соціології права в самостійну науку із специфічними методами та підходами до вивчення конкретних правових явищ. Це породило дискусію між науковцями щодо місця соціології права серед гуманітарних наук.

Представники загальної соціології стверджують, що соціологія права є нічим іншим, як частиною соціології, її окремою галуззю, обґрунтовуючи це схожістю методів дослідження. Їхні ж суперники наголошують на важливості дослідження права з соціологічної точки зору задля забезпечення кращого рівня праворозуміння та його реалізації, що зумовлює необхідність виокремлення соціології права в самостійну науку. Практика останніх десятиліть показує, що соціологія права сприймається румунськими та угорськими дослідниками як міждисциплінарна, відносно автономна галузь науки,

яка знаходиться на стику соціології та юриспруденції, використовує свій унікальний міждисциплінарний науковий підхід і робить цінний внесок у дослідження та вивчення права як соціального явища.

Кількість, якість і різноманітність наукових досліджень та підходів у межах соціології права відображають її науковий і інституційний розвиток як окремої наукової дисципліни. Всі вони об'єднані спільною епістемологією, яка розглядає право як соціальну конструкцію і стверджує, що право і його прояви слід вивчати емпірично, виходячи за межі позитивістських традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Rézler Gyula. Bevezetés a szociológiába. Budapest, 1948. 84 p.
2. Kulcsár K. A jogszociológia alapjai.. Budapest, 1976. 120 p.
3. Losonci Á. Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben. Budapest, 1977, 98 p.
4. Peschka, V. A jogviszonyelmélet alapvető kérdései. Budapest, 1974;
5. Kulcsár, K. A jogszociológia problémái. Budapest 1982.
6. Varga, Cs. Lukács Posthumous Ontology as Reviewed from a Legal Point of View. *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae*. № 22. 1980. P. 439–447.
7. Badina O., Neamfu O. Dimitrie Gusti. București, 1968; P. 20–39.
8. Gusti D. Sociologie juridică – culegerea de texte, studiul introductiv, selectarea și sistematizarea textelor de Ion Vlăduț. București. Editura Didactică și Pedagogică, 1997. 280 p.
9. Ehrlich E. Grundlegung der Sociologie des Rechts. München und Leipzig, 1913. 409 p.
10. Эрлих Ойген. Основоположение социологии права / пер. с нем. М.В. Антонова; Под ред. В.Г. Графского, Ю.И. Гревцова. СПб. : Университетский издательский консорциум, 2011. 704 с.
11. Popa N., Teoria Generală a Dreptului, București. Editura Actami, 1996. 76 p.
12. Herseni, T. Ce este sociologia?, Bucureti: Editura Științifică i Enciclopedică, 1981. 515 p.
13. Constantinescu M., Introducere în sociologie. Bucureti: Centrul de multiplicare al Universității din Bucureti, 1971. 273 p.
14. Ciucă V.M., Lecii de sociologia dreptului: Câteva repere în sociologia generală a dreptului. Iai: Polirom, 1998. 256 p.
15. Mihaila A. Sociologia dreptului Editura. Bucuresti: Hamangiu. 2010. 275 p.
16. Banciu D. Sociologie juridică. București: Editura Hyperion XXI, 1995. 162 p.
17. Vlăduț I. Introducere în sociologia juridică. București: Editura Lumina Lex, 1998. 224 p.
18. Stănoiu A. Sociologie juridică. București: Univ. Nicolae Titulescu, 1997. 209 p.
19. Buneci P., Butoi T., Butoi I.T. Sociologie juridică și devianță social. București, Editura Fundației „România de Măine”, 2000. 280 p.